

ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

THE AUTHORITY OF THE COURT REGARDING THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF PROCEDURAL ECONOMY IN THE CIVIL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Музичко С.Г., аспірант

*Навчально-науковий інститут права**Київського національного університету імені Тараса Шевченка,*

суддя

Київський апеляційний суд

Стаття містить визначення теоретичних засад певних повноважень суду щодо реалізації принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві України. Окреслені характерні ознаки інституту наказного провадження, проаналізовано його зміст з точки зору реалізації принципу процесуальної економії. Досліджені дискреційні повноваження суду щодо витребування доказів, об'єднання та роз'єднання позовних вимог. Проаналізовані проблемні питання при розгляді цивільних справ в процесі реалізації повноважень суду, покликаних сприяти економії процесу в цивільному судочинстві та запропоновано внести зміни до діючого законодавства для заповнення відповідних прогалів.

Наголошено на важливості повноважень суду, спрямованих на економію процесу, і, як наслідок, виконання завдань цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду та вирішення цивільних справ.

Стаття присвячена основним аспектам наказного провадження, дискреційних повноважень суду щодо витребування доказів, об'єднання та роз'єднання позовних вимог, як засобам застосування принципу процесуальної економії.

Зроблено акцент на пропорційному врахуванні приватних інтересів учасників справи та публічних інтересів, під час здійснення дискреційних повноважень суду щодо витребування доказів.

Проаналізовані нові риси цивільного судочинства пов'язані із змагальністю процесу, які зумовили появу нових повноважень суду, спрямованих на оптимальне вирішення спору.

Повноваження суду, як процесуальні засоби реалізації принципу процесуальної економії, підтверджують необхідність закріплення відповідних гарантій у процесуальне законодавство з метою виконання завдань цивільного судочинства.

Наведено бачення науковців процесуальної активності суду, що спрямована повне та всебічне встановлення та з'ясування обставин справи, вирішення спору з дотриманням основних засад цивільного судочинства. Процесуальна активність відображена у відповідних повноваженнях суду які сприяють економії часу, ресурсів учасників справи та суду.

Виокремлено важливість повноважень суду щодо реалізації принципу процесуальної економії, наведено способи їх ефективності, що є відповідним чинником їх подальшого розвитку.

Ключові слова: повноваження суду, дискреція, процесуальна економія, судовий наказ, витребування доказів, принцип, об'єднання позовних вимог.

The article contains a definition of the theoretical basis of certain powers of the court regarding the implementation of the principle of procedural economy in the civil proceedings of Ukraine. The characteristic features of the institution of mandatory proceedings are outlined, its content is analyzed from the point of view of the implementation of the principle of procedural economy. The discretionary powers of the court regarding the demand for evidence, the unification and separation of claims have been studied. Problematic issues in the consideration of civil cases in the process of exercising the powers of the court, designed to facilitate the economy of the process in civil proceedings, are analyzed and amendments to the current legislation are proposed to fill the relevant gaps. The importance of the court's powers aimed at saving the process and, as a result, the fulfillment of the tasks of the civil judiciary regarding the fair, impartial and timely consideration and resolution of civil cases is emphasized.

The article is devoted to the main aspects of injunctive proceedings, the discretionary powers of the court regarding the demand for evidence, unification and separation of claims, as means of applying the principle of procedural economy.

Emphasis is placed on the proportional consideration of the private interests of the participants in the case and public interests when exercising the court's discretionary powers to demand evidence.

The analyzed new features of civil justice are related to the competitive nature of the process, which led to the emergence of new court powers aimed at the optimal resolution of the dispute.

The powers of the court, as procedural means of implementing the principle of procedural economy, confirm the need to enshrine appropriate guarantees in the procedural legislation in order to fulfill the tasks of civil justice.

The vision of the academics of the court's procedural activity is presented, which is aimed at the full and comprehensive establishment and clarification of the circumstances of the case, the resolution of the dispute in compliance with the basic principles of civil justice. Procedural activity is reflected in the relevant powers of the court, which contribute to saving time and resources of the participants in the case and the court.

The importance of the court's powers regarding the implementation of the principle of procedural economy is singled out, methods of their effectiveness are given, which is a relevant factor in their further development.

Key words: court authority, discretion, procedural economy, court order, demand for evidence, principle, consolidation of claims.

Вступ. Закон встановлює низку повноважень суду, які надають можливість вирішувати цивільні справи із застосуванням принципу процесуальної економії та з дотриманням прав та інтересів учасників судового розгляду. При дослідженні вказаних повноважень суду виявлено ряд проблемних питань пов'язаних із недосконалістю законодавчого врегулювання.

Дослідженням питань реалізації повноважень суду присвятили свої праці такі вчені як Д. Д. Лупеник, Васильковський С. В. та ін.

Метою статті є дослідження закріплених в законі процесуальних повноважень суду через призму засто-

сування принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві України, а також аналіз існуючих проблем при такому розгляді справ та наведення пропозицій щодо їх вирішення.

Результати дослідження. До повноважень суду належить розгляд справ, які віднесені процесуальним законом до його підсудності. У порядку цивільного судочинства суди розглядають справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин та інших правовідносин, крім справ розгляд яких віднесено до порядку іншого судочинства.

Процесуальний закон передбачає низку правових норм спрямованих на реалізацію принципу процесуальної економії під час розгляду справ в порядку цивільного судочинства, серед яких розрізняють наказне провадження, спрощене провадження, заочний розгляд справи та інші.

Вказані правові норми забезпечують розгляд справ судом у скорочені строки, сприяють економії матеріальних ресурсів як учасників справи так і суду, зменшують емоційне навантаження.

Особливою формою судового рішення є судовий наказ, який може бути видано за певних вимог, передбачених ст. 161 ЦПК України. Особа боржника може подати протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів заяву про його скасування до суду. Судовий наказ, може бути предметом перегляду у зв'язку із нововиявленими обставинами.

Перелік вимог за яких може бути видано судовий наказ, визначений процесуальним законом, серед яких стягнення заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку, компенсація витрат на розшук відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника, про стягнення заборгованості за житлово-комунальні та інші послуги, стягнення аліментів, повернення вартості товару неналежної якості, за умови наявності рішення, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухваленого на користь невизначеного кола споживачів є чітким та вичерпним. За своєю суттю ці вимоги характеризуються як справи, які потребують швидкого вирішення або нескладні спори.

У цьому випадку принцип процесуальної економії є дієвим інструментом, який може бути застосований для прискореного розгляду справи.

Порядок розгляду заяв щодо видачі судового наказу визначений процесуальним законом, за яким заява про видачу судового наказу розглядається судом протягом п'яти днів з дня її надходження без судового засідання і повідомлення заявника і боржника. За наслідком розгляду заяви ухвалюється рішення про видачу судового наказу або про відмову у його виданні. Судовий наказ водночас слугує виконавчим документом, що в свою чергу полегшує порядок виконання ухваленого судом рішення. Процесуальний закон не передбачає можливості оскарження рішення суду про видачу судового наказу.

Повноваження суду щодо видачі судового наказу у скорочені строки та із застосуванням спрощеної процедури вказують на ефективну реалізацію принципу процесуальної економії.

Протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення судового наказу та доданих до нього документів боржник має право подати заяву про його скасування до суду.

За відсутності підстав для повернення заяви про скасування судового наказу, суддя не пізніше двох днів з дня її подання постановляє ухвалу про скасування судового наказу, в якій роз'яснює заявнику (стягувачу) його право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження (ч. 3 ст. 171 ЦПК України).

Помилковою видається думка Трач О. М. про те, що розгляд заяви про скасування судового наказу доцільно проводити у судовому засіданні з огляду на те, що передбачений порядок розгляду заяви боржника про скасування судового наказу спрямований на спрощення процесуальної процедури. У випадку скасування судового наказу, заявник вправі подати позовну заяву в порядку спрощеного позовного провадження [1, с. 276].

Заявник, також, наділений правом відкликати таку заяву, яке передбачене частиною 5 ст. 163 ЦПК України.

Обгрунтовано слід вважати думку Трач О. М. про те, що наслідком реалізації права на відкликання заяви про видачу судового наказу є ухвалення рішення про її повернення, проте повноважень суду щодо ухвалення такого рішення процесуальний закон не містить [1, с. 275]. Від-

так розширення повноважень суду в частині повернення заяви потребує детальної регламентації.

В процесі становлення сучасного цивільного процесуального права повноваження суду щодо витребування доказів стали обмеженими. Законодавець поклав обов'язок зібрати та подати до суду докази на учасників справи до початку відкриття провадження у справі. Отримання судом матеріалів позову разом із доказами, які мають значення для розгляду справи сприяє швидкому вирішенню спору. Передбачений законом порядок подання доказів зобов'язує сторони створити передумови для забезпечення реалізації принципу процесуальної економії.

При здійсненні повноважень щодо збирання доказів у справі суд застосовує дискреційний порядок отримання доказів.

У постанові Верховного Суду від 15 грудня 2021 року у справі № 1840/2970/18 визначено, що дискреційні повноваження полягають у можливості вибору між альтернативними способами дій або бездіяльності. Не можна вважати повноваження дискреційними, якщо закон передбачає прийняття одного певного рішення. В такому разі може йти мова про виконання обов'язку.

Дискреційні повноваження здійснюються без необхідності погодження варіанту вибору будь-ким, що є важливою ознакою дискреційності [3].

Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, а також інших випадків, передбачених цим кодексом (ч. 7 ст. 81 ЦПК України).

Якщо змагальний процес, який має на меті реалізувати процесуальні засоби, не досягає результатів щодо встановлення обставин у справі, судом можуть бути застосовані дискреційні повноваження витребування доказів.

Недобросовісність сторін, які здійснюють процесуальні права або невиконання ними обов'язків щодо подання доказів зумовлюють розширення дискреційних повноважень суду про витребування доказів з власної ініціативи.

Правильними будуть вважатись процесуальні дії суду щодо витребування копії спадкової справи у разі неподання цього доказу у справі за позовом про визнання права власності на майно в порядку спадкування. Під час здійснення судочинства Ананьївський районний суд Одеської області у справі № 491/705/20 дійшов саме такої думки [4].

Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього (ч. 3 ст. 367 ЦПК України).

Дискреційними повноваженнями прийняти або витребувати доказами наділений і суд апеляційної інстанції.

Досліджуючи процесуальну активність суду у доказуванні Бортнік О. Г. та Степаненко Т. В. підкреслюють, що повноваження суду, які виникають не імперативно, а дискреційно пов'язані з процесуальною дією, вчиненою із застосуванням розсуду суду та визначають основні завдання і засади цивільного судочинства за дотриманням неупередженості, безсторонності, об'єктивності з метою справедливого та своєчасного розгляду та вирішення справи. Дискреційний порядок отримання доказів не обмежує у реалізації будь-яких процесуальних прав учасників справи, натомість компенсує недостатні процесуальні засоби через неналежну процесуальну активність сторін та свідчить про баланс інтересів у судочинстві [5, с. 103].

У підсумку цивільне судочинство набуло загальних рис у якому змагальність процесу, повноваження суду щодо отримання доказів з пропорційним врахуванням приватних інтересів учасників справи та публічних інтересів, сприяють оптимальному вирішенню спору, а отже реалізують принцип процесуальної економії.

У підготовчому судовому засіданні суд першої інстанції вирішує питання про об'єднання та роз'єднання позовних вимог, якщо ці питання не були вирішені раніше (ч. 2 п. 5 ст. 197 ЦПК України). Важливими процесуальними повноваженнями суду, які впливають на дотримання принципу процесуальної економії, і як результат, правильність вирішення спору, є можливість об'єднати в одне провадження декілька позовних вимог або роз'єднати позовні вимоги.

Більшою мірою розкривають суть принципу процесуальної економії повноваження суду щодо об'єднання позовних вимог. За клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суд може об'єднати в одне провадження декілька справ: за позовами одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача; одного й того самого позивача до різних відповідачів; різних позивачів до одного й того самого відповідача. Підстави виникнення спору, які пов'язані між собою або подані докази, основні та похідні вимоги зумовлюють об'єднання справ в одне провадження.

Такі повноваження суду як об'єднання декількох позовних вимог в одне провадження сприяють пришвидшенню розгляду спору, економії витрат, пов'язаних, відтак є одним із способів реалізації процесуальної економії.

Разом з тим, дискреційні повноваження суду щодо об'єднання або роз'єднання позовних вимог насамперед мають здійснюватися на виконання завдань цивільного судочинства та розгляду справи у відповідності до норм процесуального права.

Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 02 березня 2023 року у справі № 215/3640/22 наголошено на тому, що можливість об'єднання в одне провадження позовних вимог передбачена законом та будь-яка невідповідність правил об'єднання не допускається. Зокрема, не можуть бути об'єднані в одне провадження декілька вимог, щодо яких законом визначена виключна підсудність різним судам (ч. 5 ст. 188 ЦПК України). Отже, позовні вимоги, які належить розглядати за правилами різної підсудності не допускається [6].

Висновки. Суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням цивільного процесу та дотримуватися принципів цивільного судочинства. Сучасне цивільне процесуальне законодавство передбачає ряд важливих повноважень суду, які спрямовані спрощення процедури, скорочення строків розгляду справи, економії процесуальних та матеріальних засобів, а отже реалізацію принципу процесуальної економії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Трач О.М. Повноваження суду щодо розгляду цивільних справ в порядку наказного провадження: Проблемні питання реалізації. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні IV Міжнародна науково-практична конференція. Чернівці. 16.10.2020 рік. С. 275, с. 276. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf> (дата звернення 26.08.2023).
2. Постанова Верховного Суду від 15 грудня 2021 року у справі № 1840/2970/18 <http://iplex.com.ua/doc.php?%20regnum=101923134&red=100003c66f5a9c69d909806078d4a8ae4dc7b2&d=5> (дата звернення 26.08.2023).
3. Ухвала Ананьїнського районного суду Одеської області від 31 березня 2021 року справа № 491/705/20 URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/95926957/> (дата звернення 26.08.2023).
4. Бортнік О.Г., Степаненко Т.В. Оцінка необхідності та допустимості процесуальної активності суду в процесі доказування у цивільній справі с. 100-104 *Порівняльно-аналітичне право* 2019 № 4 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/a539d357-ab83-4796-9030-94f1775b344f/download> дата звернення 26.08.2023.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02.03.2023 року у справі № 215/3640/22 URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/109491936?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03 дата звернення 26.08.2023.